

Rusija tęsdama oponavimą JAV dėl PRG dislokavimo Vidurio Europoje ilgainiui pirmenybę teiks ne kariniam atsakui, bet imsis derybinės „mainų“ politikos, kurios tikslas – kiek įmanoma labiau kontroliuoti PRG sistemą „iš vidaus“, o Rusijos „nuolaidas“ dėl PRG konvertuoti į politinius dividendus kitose srityse.

Koks gali būti Rusijos atsakas į JAV priešraketinį skydą Vidurio Europoje?

Šių metų liepos 8 d. JAV ir Čekija pasirašė susitarimą dėl vieno iš JAV priešraketinės gynybos sistemos elementų – ankstyvojo perėmimo radaro stoties – dislokavimo Čekijos teritorijoje. Pirmosios Rusijos reakcijos ilgai laukti neteko – liepos 11 d. Rusija beveik perpus sumažino naftos tiekimą Čekijai, motyvuodama „techniniais nesklandumais“ (tuo tarpu kitos ES šalys, kurioms nafta tiekama tuo pačiu naftotiekiu – Lenkija, Vengrija, Slovakija – jokių naftos tiekimo sutrikimų nepatyrė). Daugelis analitikų sutaria, jog taip mėginta paveikti JAV ir Čekijos susitarimo ratifikavimo Čekijos parlamente rezultatus ir pademonstruoti, kad Europos saugumo sistemos klausimai negali būti sprendžiami be Rusijos dalyvavimo. Be to, tai buvo signalas ir vis dar su JAV besiderančiai Lenkijai.

Kremlius atvirai grasina, kad jei Lenkija sutiks savo teritorijoje priimti 10 JAV raketų-perėmėjų, Rusija militarizuos Kaliningrado sritį, hipotetiniame lygmenyje svarstoma galimybė dislokuoti Rusijos strateginį ginklą Kuboje*.

Taigi, oficiali Rusijos pozicija dėl PRG dislokavimo Vidurio Europoje remiasi „adekvataus atsako“ strategija. Tačiau koks konkrečiai bus šis „adekvatus atsakas“ ir kada būtent galima jo tikėtis kol kas sunku prognozuoti. Šiuo atveju kyla klausimas, ar Rusijos grasinimai imtis vienokio ar kitokio karinio atsako nėra tušti? Ar tai labiau „karinga“ diplomatija, kurios paskirtis – priversti JAV daryti nuolaidas Maskvai?

Kodėl Rusija priešinasi skydai?

Priminsime, jog svarbiausia radaro stoties Čekijoje funkcija – pastebėti ir sekti balistines raketas nutaikytas į JAV, o 10 raketų-perėmėjų Lenkijoje paskirtis – sunaikinti paleistas balistines raketas už atmosferos ribų.

Amerikiečiai teigia, kad Čekijoje dislokuotas radaras bus „nukreiptas“ pietryčių kryptimi ir taip užtikrins apsaugą nuo neprognozuojamų „blogio ašies“ valstybių (pirmiausia, Irano). Rusų šie argumentai neįtikina. Jų teigimu, Irano ir kitų vadinamosios „blogio ašies“ valstybių branduolinė programa nėra ir niekada nebus tokia išvystyta, kad tam reikėtų kurti ginklavimosi varžybas paskatinti galintį priešraketinį skydą, be to, projektui įgyvendinti pasirinkta ne ta geopolitinė erdvė, o paversti šią gynybinę sistemą puolamąja – tik technikos reikalas. Visus šiuos kontrargumentus vienijantis teiginys yra toks: PRG bus nukreipta ne prieš ką nors kitą, bet prieš pačią Rusiją.

Kita vertus, Rusijos atstovai nelabai nori pripažinti, kad 10 antibalistinių raketų, dislokuotų Lenkijoje, net teoriškai nesugebėtų sustabdyti Rusijos branduolinio arsenalo grėsmės. Be to, kyla klausimas, ar technologiškai būtų koks nors skirtumas, jei šie PRG

Numeris 11 (11)

2008 liepos 25 diena

Dvisavaitinis analitinis-informacinis biuletinis apie politinius, ekonominius ir socialinius procesus NVS erdvėje

Išleido Rytų geopolitikos studijų centras

www.rytugeopolitika.lt

* 2007 m. Rusija atnaujino žvalgybinius ir bandomuosius skrydžius virš Ramiojo, Atlanto ir Arkties vandenynų (užfiksuota daugiau nei 80 skrydžių).

elementai būtų dislokuoti ne Lenkijoje ir Čekijoje, bet, tarkime, Rytų Vokietijoje, t.y. kelis šimtus kilometrų toliau nuo Rusijos sienos? Daugelio analitikų teigimu, technologiniu PRG sistemos elementų funkcionavimo požiūriu, jokio esminio skirtumo nebūtų.

Tai reiškia, jog Rusija PRG sistemos kūrimui priešinasi pirmiausia ne dėl šio projekto techninio ir karinio potencialo, o dėl savo geopolitinių-strateginių interesų. PRG sistemos dalių įkūrimas Čekijoje ir Lenkijoje pagilintų šių šalių integraciją į pasaulinę JAV karinę ir saugumo sistemą. Ženkliai išaugtų šių valstybių strateginė ir politinė reikšmė. Iš esmės tai reikštų dar glaudesnius JAV ir Vidurio Europos valstybių santykius bei sąlygotų Rusijos įtakos Europoje mažėjimą.

Teiginį, jog Rusija pirmiausia priešinasi ne PRG sistemos elementų kūrimui Europoje apskritai, o jų dislokavimui Vidurio Europoje, pagrindžia ir Rusijos požiūris į PRG dinamika.

Rusijos požiūris į PRG: nuo „atgrasymo“ iki įsitraukimo

Rusijos politinio-karinio elito viduje galima išskirti tris skirtingus požiūrius į JAV kuriamą priešraketinės gynybos sistemą:

- Rusijos politinio-karinio elito ir dalies karinės pramonės atstovų poziciją galima apibendrinti kaip paramą „Šaltojo karo pramonei“. Šio požiūrio šalininkai argumentuoja, jog JAV PRG planai kelia principinę grėsmę Rusijos vaidmeniui tarptautinėje arenoje ir atspindi JAV hegemonines ambicijas, o PRG elementų dislokavimas vietovėje, iš kurios galima daugiau ar mažiau efektyviai kontroliuoti Rusijos branduolinio ginklo panaudojimą turėtų būti interpretuojama kaip tiesioginė agresija Rusijos atžvilgiu. Visa tai reikalauja iš Rusijos imtis griežtų atsakomųjų priemonių, nes PRG gali pažeisti svarbiausią branduolinio saugumo balanso principą – atsakomojo smūgio galimybę. Atsižvelgiant į tai, tinkamiausias Rusijos atsakas – didinti bei atnaujinti branduolinį arsenalą. Kitaip tariant, didinti išlaidas karinei pramonei ir laikytis griežtos derybų su JAV pozicijos.
- PRG sistemos Europoje „rėmėjai“ – dalis „liberalaus“ elito ir karinės pramonės atstovų, kurie linkę argumentuoti, kad JAV ir Rusija nebėra ideologiniai priešai ir turėtų vieni kitus vertinti kaip partnerius kovoje su tarptautiniu terorizmu. Todėl Rusija turėtų palaikyti PRG sistemos plėtrą Europoje, tačiau tik su sąlyga, kad galės visapusiškai įsitraukti tiek į sprendimų priėmimo, tiek ir į sistemos kūrimo bei dislokavimo etapus. Šis požiūris remiasi nuostata, kad Rusija plėtodama savo karinę pramonę išnaudotų ne tik savo kaip energetinės supergalybės išteklius, bet ir JAV kaip pasiturintį technologijų užsakovą, subrangovą ir partnerį (teigiama, kad tokios JAV karinės pramonės įmonės kaip „Boeing“, „Raytheon“ ir „Lockheed Martin“ galėtų tapti partneriais įgyvendinant bendrus JAV, Rusijos ir Europos šalių karinius projektus).
- Tarpinė (oficialioji) Maskvos pozicija - siekis kiek įmanoma labiau įsitraukti į PRG sistemos Europoje kūrimą, tačiau pirmenybę teikiant politiniam, o ne technologiniam-ekonominiam įsitraukimui. Tuo atveju, jeigu Rusijai nepavyks užkirsti kelio PRG elementų dislokavimui Vidurio Europos šalyse, būtina užtikrinti Rusijos dalyvavimą ir bent dalinę PRG sistemos kontrolę per

dvišales konsultacijas ir „tarpusavio pasitikėjimo“ stiprinimo priemonės. „Kietą“ derybinę Rusijos poziciją – naudinga, nes tai yra prielaida galimiems „mainams“ su JAV sprendžiant kitus tarptautinius klausimus.

Šią tarpinę (oficialią) Rusijos poziciją atspindi ir Rusijos pasiūlytos tarptautinės iniciatyvos. Rusijos ir JAV strateginis rėminis susitarimas pasirašytas Sočyje 2008 m. balandžio 6 d. savo turiniu panašus į Vladimiro Putino dar 2001 m. vasario mėnesį JAV ir Europos valstybių vadovams pasiūlytą Europos priešraketinės gynybos koncepciją, kurioje buvo numatyta: (a) PRG sistemos nukreiptos prieš nestrateginės raketinės ginkluotės grėsmes, panaudojant Rusijos techninį-gynybinį potencialą, sukūrimas (b) bendri PRG plėtros ir dislokacijos planai ir (c) bendros išankstinio perėmimo stoties įkūrimas.

2003 metais šia koncepcija paremtas bendradarbiavimo priešraketinio saugumo klausimais planas buvo pateiktas NATO ir Rusijos Tarybai, juo remiantis vėliau buvo vykdomos bendros praktikos ir išsamesni NATO ir Rusijos bendradarbiavimo PRG srityje galimybių tyrimai. Taigi, JAV PRG sistemos elementų dislokavimas Europoje nėra nei nauja idėja, nei idėja, kuriai Rusija būtų nuosekliai oponavusi pastarąjį dešimtmetį (ši idėja buvo pradėta plėtoti dar 1999 - 2000 m.).

2008 m. balandžio 6 d. JAV ir Rusijos strateginis rėminis susitarimas iš dalies įtvirtina tikslus, kurių buvo siekiama 2001 m. V. Putino pasiūlymu – galimybę Rusijai aktyviai įsitraukti į Europos ir JAV priešraketinio saugumo sistemą kaip lygiateisiam partneriui. Šiame susitarime numatyta toliau abipusiškai mažinti branduolinę ginkluotę, būtinybė artėjančiose „post-START II“ branduolinio nusiginklavimo derybose pasiekti teisiškai įpareigojantį susitarimą, kuriame turėtų būti įtvirtintas įsipareigojimas visiškai atsisakyti branduolinio ginklo ilguoju laikotarpiu* bei kiti du svarbūs Rusijai aspektai: pirmasis (palankus Rusijai) – nuostata, jog JAV, Europa ir Rusija turėtų dalyvauti kuriant PRG sistemą kaip lygiateisiai partneriai bei „susitarimas“ kol kas nesutarti dėl PRG dislokavimo Vidurio Europos šalyse (iš dalies palankus Rusijai, kadangi atveria kelią „mainams“ sprendžiant kitus tarptautinius klausimus).

Taigi, prognozuotina, jog Rusija tęsdama oponavimą JAV ilgainiui pirmenybę teiks ne vienokiam ar kitokiam kariniam atsakui, bet imsis derybinės „mainų“ politikos, kurios tikslas – kiek įmanoma labiau kontroliuoti PRG sistemą „iš vidaus“, o Rusijos „nuolaidas“ dėl PRG konvertuoti į politinius dividendus kitose srityse. Būtent todėl šandieninę Rusijos „atgrasymo“ politiką galima vertinti kaip savotišką „derybinės“ galios kaupimo politiką, kuri ilgainiui turėtų pavirsti politiniais susitarimais bei „mainais“ su JAV.

Ko imsis Rusija?

Prognozuojant tolesnę įvykių eigą, galima teigti, jog Rusija ir toliau vadovausis pozicija, kurioje daugiau ar mažiau atsispindi balansas tarp Rusijos vidaus karinės pramonės interesų ir Rusijos geopolitinių bei strateginių interesų. Tikėtina, kad Rusija, pirma, jei tik bus įmanoma, stengsis kuo labiau vilkinti galutinį susitarimą su JAV dėl PRG dislokavimo (Rusija viltis sieja su valdžios pasikeitimu JAV, kadangi abu kandidatai į prezidentus – tiek Barackas Obama, tiek Johnas McCainas – rinkiminės kampanijos metu išreiškė daugiau ar mažiau ryžtingą paramą spartesnio JAV branduolinio nusiginklavimo planui). Galutinio Rusijos sutikimo

* Svarbiausias nesutarimas tarp Rusijos ir JAV dėl post-START II proceso kyla dėl sutarties įgyvendinimo stebėsenos mechanizmo neapibrėžtumo. Dabartinė George'o W. Busho administracija pabrėžia, kad nors pati ginkluotės mažinimo sutartis turėtų būti teisiškai įpareigojanti, jos įgyvendinimo stebėseną turėtų būti ne teisiškai privalomas, o politinis įsipareigojimas. Greta to, dabartiniame sutarties variante nėra aiškiai apibrėžiama, kokia informacija bus suteikiama šalims įgyvendinant inspektavimą, kitaip tariant, JAV įsipareigojimai, kuriuos šalis priisimtų su START sutarties pratęsimu, Rusijos pusei atrodo pernelyg migloti.

su JAV PRG elementų dislokavimu Vidurio Europoje galima tikėtis ne anksčiau 2009 m., priklausomai nuo to, kiek JAV bus linkusi nusileisti derybose. Antra, laikotarpį iki susitarimo dėl PRG pasistengs išnaudoti tam, kad būtų sutarta dėl kuo didesnio skaičiaus „tarpusavio pasitikėjimo“ stiprinimo priemonių taikymo PRG elementams Europoje (tarkime, kuo platesni Rusijos inspektorių Lenkijoje ir Čekijoje PRG sistemos bazėse įgaliojimai). Kitaip tariant, Rusija sieks, kad būtų užtikrintos kuo platesnės galimybės kontroliuoti JAV PRG sistemą „iš vidaus“. Trečia, Rusijos „strateginio nesaugumo“ argumentas (tikimybė, kad PRG sistema gali būti nukreipta prieš Rusiją ir Kiniją, o ne Iraną) ir prielaida, kad Rusijos sutikimas su PRG elementų dislokavimu Vidurio Europoje yra didžiulė nuolaida iš Rusijos pusės, bus vienas Rusijos argumentų artėjančiose derybose dėl „post-START II“ susitarimo ir galbūt netgi neoficialiose derybose dėl aiškių apribojimų Baltijos šalyse dislokuojamų karinių pajėgų kiekiui, NATO plėtros ir kitais tiesiogiai su JAV PRG sistema tiesiogiai nesusijusiais klausimais.

Bet kokių atveju, netgi jei JAV ir Rusijai pavyks susitarti, Maskva vykdys „dvieismę“ strategiją: nepaisant susitarimo, Rusija gali nuspręsti sparčiau modernizuoti savo raketines pajėgas (tai būtų duoklė „kietosios“ linijos šalininkams), vis dažniau „eksportuoti“ savo karinių technologijų elementus į antiamerikietiška nusiteikusias valstybes, aktyvinti savo žvalgybinę veiklą. Nereikėtų atmesiti ir pavienių karinių provokacijų (tarkime, oro erdvės pažeidimų), kurių paskirtis – patikrinti kaip veikia JAV kuriama gynybos sistema. Visgi, didžiausią dėmesį Maskva skirs politiniams veiksams, kurie būtų orientuoti į „tarpusavio pasitikėjimą“ stiprinančių priemonių įgyvendinimą, tariamo „daugiašališkumo“ (kaip priešstatos JAV „vienašališkumui“) stiprinimą. JAV įvairiuose tarptautiniuose forumuose gali tekti nuolat „atsimušinėti“ nuo įvairiausių Rusijos pasiūlymų, kurių tikroji paskirtis – kontroliuoti arba netgi diskredituoti PRG sistemą. •

Rytų geopolitikos studijų centro tikslas – tapti institucija, kurias Vakaruose jau seniai įprasta vadinti idėjų kalvėmis, smegenų centrais.

Centras, kurdamas tiltus, jungiančius intelektualinį akademinį potencialą su praktine politika, siekia prisidėti prie Lietuvos „smegenų centrų“ mokyklos kūrimo ir stiprinimo.

Centras siekia sustiprinti ekspertinius Lietuvos pajėgumus, nagrinėjant ir vertinant politinius, ekonominius ir socialinius reiškinius NVS erdveje. Lietuvai esant dinamiškoje geopolitinėje būsenoje neišvengiamai kyla poreikis strategiškai įvertinti iš Rytų kylančias galimybes ir grėsmes, jų poveikį Lietuvos nacionaliniams interesams ir sukurti ilgalaikį užsienio politikos Rytų atžvilgiu modelį.

Rytų geopolitikos studijų centro 2008 metais parengtos analitinės studijos:

- „Naujasis ES ir Rusijos strateginis susitarimas: žvilgsnis iš Lietuvos“

Centras 2008 metais dar planuoja parengti šias analitines studijas:

- „Rusijos politinis ir ekonominis elitas: „silovikai“, liberalai, technokratai“
- „Rusija po prezidento rinkimų: ekonominės ir politinės raidos scenarijai“
- „Rusijos ir Baltarusijos sąjunginės valstybės perspektyvos“